

Két alapvető hibát követhetne el Gerlóczy Gábor a Csontváry-hagyatékot megmentő és gondozó építészről, Gerlóczy Gedeonról szóló könyvében: a személyes érintettségéből fakadó elfogultságot, valamint a Csontváry-értel-

90 Bazsányi Sándor

„A SZÁMÁRA LEG- FONTOSABB TÉMÁRA”

Gerlóczy Gábor: *Gerlóczy*

Gedeon. A képmentő építész

sem a Csontváry-életmű vonatkozásában. Csak éppen leválasztja azokat a főszövegről, vagyis beszorítja a szerzői előszó mérsékelten vallomások szövegterébe: „Apai dédapám, Gerlóczy Géza és Gerlóczy Gedeon édesapja, Gerlóczy Zsigmond testvérek voltak. Szüleimmel hetente látogattuk Gida bácsit és Sárolta nénit Galamb utcai lakásukban, így szerencsém volt személyesen meghallgatni Csontváryról szóló történeteit. [...] A »tárlatvezetés« végeztével Gida bácsi helyet foglalt kedvenc foteljában a *Magányos cédrus* alatt, én pedig rendszerint lerajzoltam őt, miközben szüleimmel társalgott. A család aktuális ügyeiről folyó beszélgetést néhány mondatot követően hamar átterelte a számára legfontosabb témára, Csontváryra.” Úgy tűnik, hogy aki közről ismerte Gerlóczy Gedeont, nem tudta nem megismerni és megszeretni az ő életfogytig tartó szenvedélyének a tárgyát, Csontváry festészetét. Ami egyáltalán nem baj. Hiszen ennek a kettős kötődésnek köszönhetjük ezt a könyvet is.

Ennyit az érintettségről.

És most nézzük a könyvet.

Amelynek tárgya: a Csontváry-életművet eltakaró Csontváry-kultusz egyik őstörténetének a hőse, a festett vásznakot a pusztulástól megmentő fiatal építész – akit viszont többnyire nem az építészeti alkotásai alapján ismerünk. Egyfelől tehát fontos, hogy megismerjük őt építésztként is, másfelől meg nem lehet az ő saját pályáját és életét nem a Csontváry-értelmezéstörténet és -kultusztörténet vonatkozásában látnunk. Úgy is mondhatnám, hogy a Gerlóczy-pálya érzékelésének – a priori – keretfeltétele a Csontváry-életmű és annak többszintű (hatás-, értelmezés- és kultusz)története.

A könyv alcíme (*A képmentő építész*) kijelöli a könyv kettős témáját, és egyúttal meghatározza annak párhuzamos szerkezetét: a monográfus szándéka nyomán, Gerlóczy Gedeon életrajzát követve változtatják egymást a több évtizedes pálya „képmentő” és „építési” elemei, és ez a két összetevő

mezéshagyományban nem ismeretlen kultikus hanghordozást.

Nos, a Holnap Kiadó által gondozott, *Az építészet mesterei* című sorozat új kötetét jegyző monográfus egyik hibát sem követi el. Noha nem tagadja az érintettségét – sem Gerlóczy Gedeon,

azután látványosan egyesül a Csontváry saját tervei nyomán 1963-ban elkészített, de nem megvalósult Csontvár Múzeum tervben – csak hogy végül szó essék a városligeti múzeumtervet készítő építész jóváhagyásával megvalósult pécsi Csontváry Múzeum megalapításának körülményeiről is, amelyet azután két olyan zárófejezet követ, amelyekben együtt jelenik meg a 91 „képmentő építés” és az általa (több ízben is) megmentett Csontváry-életmű: az egyikben a meg nem valósult Gerlóczy-tévéjátékról esik szó röviden, a másikban pedig a szerzői előszóban emlegetett Galamb utcai utolsó évekről. A filmes fejezetben tárgyalt *meg nem valósulás* egyébként is állandó motívuma a könyvnek, mégpedig több értelemben is. Hiszen az építésznek általában sok terve nem valósul meg (szerencse, illetve ügyesség kérdése, kinél milyen mértékű a tervek szerint megépített és meg nem épített házak közötti arány). Ráadásul vannak olyan helyzetek vagy időszakok, amikor a történelmi körülmények jelentősen hozzájárulnak a tervek megvalósulási nehézségéhez, esetenként teljes ellehetetlenüléséhez, vagy legalábbis a szakmai elképzelések hatalompolitikai-ideológiai szempontú lekorlátozódásához – és ezt bizony bőven megtapasztalhatta Gerlóczy az államszocializmus időszakában. Mi több, az építési pályáról a második világháború utáni években az oktatás világába visszahúzódnak, a Képzőművészeti Főiskola művészettörténeti tanszékén kiteljesedő, mindeközben a Csontváry-képeket a főiskola dísztermében, könyvtárában és tanári szobáiban (többek között Bernáth Aurél bosszúságára) kiállító Gerlóczyt a fordulat éve után, 1949-ben megfosztották a katedrájától (többek között Bernáth Aurél jóváhagyásával). No és persze a főiskola falain kiállított képek festőjének életét is végigkísérte a meg nem valósulások tapasztalata: az elmaradt hazai és nemzetközi kiállítások, a saját víziója szerint meg nem épült múzeum, az egyértelmű elismerés elmaradása... Nem beszélve a Csontváry-festmények utóéletéről, amelyben a teljes körű hazai és nemzetközi beérkezés helyett inkább a részleges és sok esetben kultikus elismerés példáival találkozhatunk – ami persze nem kevés: gondoljunk csak Csontváry szépirodalmi jelenlétére, Nagy Lászlótól Markó Bélán át a jelen kötet előszavát jegyző Jász Attiláig; Huszárik Zoltán játékfilmjére vagy éppen a kortárs Szűcs Attila Csontváry-festményeire; a pécsi Csontváry Múzeum léptékes tereire; a művészettörténészek hozzájárulásaira, amelyek közül most, jogos igazságtalansággal, Pernecky Géza problémaérzékeny szövegeit emelném ki...

Nincsen tehát baj igazán – nincsen igazán nagy baj – a Csontváry-életművel, annak továbbélésével: sajátos helyzete, a nem megvalósultságok, a részleges megvalósultságok vagy a torz megvalósultságok története teszi, teheti számunkra különösen érdekessé és értékessé. De hát Gerlóczy Gábor

könyvének nem is ez a megoldhatatlan komplexum volna a tárgya (mint ahogyan nem is fűti őt a megoldás hiú vágya), hanem a megoldhatatlan komplexumon belüli részletek egyikének, Gerlóczy Gedeon pályájának a végigkövetése.

92 Amihez tényleg a lehető legmegfelelőbb formát, szerkezetet választotta (az alcím kettős értelmében): az időrendet követve, felváltva beszél az építészeti pályáról és a Csontváry-történet alakulásáról. És amikor az utóbbiról van szó, akkor is, ha csak teheti, szóba hozza az előbbit – hol az anekdotikus elemeket dokumentumokkal és visszaemlékezésekkel hitelesítve és kiegészítve (például a festő hátrahagyott vázsnainak véletlen vagy csodás megmenekülése kapcsán), hol a Csontváry-értelmezéstörténet és a hazai vagy külföldi Csontváry-kiállítások történetéhez kapcsolódva (Gerlóczy mint Lehel Ferenc Csontváry-monográfiájának egyik támogatója, illetve a képek kölcsönadója), hol pedig a hőse szakmájának szűkebb körében (főiskolai építészet-történet-oktatóként és múzeumtervezőként). A Gerlóczy-pályával párhuzamos Csontváry-hatástörténetet persze máshonnan is ismerjük, ismerhetjük. Az építészpályát, annak különböző szakaszait és jellegzetességeit viszont csakis ebből a könyvből ismerhetjük meg, mégpedig jól tagolt felosztásban, képekkel és dokumentumokkal gazdagon ellátva.

Gerlóczy Gedeon építészeti tevékenységének húszas évekbeli, neoklaszszicista időszakát követi a harmincas évektől egészen a negyvenes évek közepéig a pálya legjelentősebb, modernista időszaka, többek között a budapesti Párizsi utca és Petőfi Sándor utca sarkán álló épülettel, majd a néhány éves (1944–1949) felsőfokú oktatás után következik a csaknem másfél évtizedes tervezőmunka a Rákosi-, később Kádár-kori állami tervezőintézetek egyikében, a Nehézipari Épülettervezői Irodában. A történelmi körülmények által többször is megtört, de megtörtségében is tartalmas szakmai pályát nem lehet leválasztani – sem a Csontváry-életmű továbbélésének történetéről, sem a huszadik századi magyar történelemről. Az előbbit Gerlóczy Gábor arányosan hozza játékba, az utóbbit meg kissé túlhangsúlyozva, túladatolva, amennyiben nem egyszer feleslegesen hoz szóba olyan tényeket és ismereteket (világháborúról, személyi kultusról, 1956-os forradalomról...), amelyek azért feltehetően minden magyar olvasó számára egyértelműek lehetnek, kellene, hogy legyenek. Bár ki tudja, manapság mi volna a mértéke, hol lenne az észszerű határa az olvasók iránti diszkurzív előzékenységnek...

Merthogy Gerlóczy Gábor tényleg előzékeny szerző. Jól tagolt, arányos, hiánypótló, gazdag illusztrációval és bőséges függelékkel ellátott munkát tett le az asztalra Gerlóczy Gedeon több összetevőjű életművéről. (Holnap, Bp., 2019)